

## Aleksander Ružič: Prekmurje v letu 1919

Priključitev Prekmurja h Kraljevini SHS leta 1919 je bil za Slovence na levem bregu Mure izjemni dogodek, saj je njihovo življenje temeljito spremenil in hkrati omogočil, da se je vsaj večina njih po tisočletni pripadnosti madžarski kroni politično, gospodarsko in kulturno odlepila od vse bolj agresivne madžarizacije ter se priključila matičnemu narodu. S tem je hkrati prenehala nevarnost asimilacije in izginotja narodove samobitnosti. Kako je te burne dogodke spremljal časnik Slovenec, nam povedo časopisni članki. Iz vesti, poročil in komentarjev, ki jih je prinašal v letu 1919 o Prekmurju, izstopajo tri osnovna stališča, značilna za konzervativno politiko takratne SLS kot glasila te politične stranke.

Prvo je narodnozavedno stališče, v katerem prispevki dajejo vso podporo takratnim prizadevanjem oblasti v Beogradu in v Ljubljani za priključitev Prekmurja h kraljevini tako na pariških mirovnih pogajanjih kakor pozneje v udejanjenju te priključitve. Drugega stališča pravzaprav ni, saj prispevki stališč liberalcev do tega vprašanja sploh ne omenjajo oziroma jih ponekod le zameglijo in jim na ta način skušajo zmanjšati težo. Tretje stališče je odklanjanje boljševiskih idej in svarjenje pred njimi, kar se še posebej izraža v prispevkih, ki opisujejo dejanja Vilmoša Tkalca in poskuse ustanavljanja sovjetske oblasti v Prekmurju.

Leto 1919 je bilo za Prekmurje in Slovensko Porabje res prelomno leto. Tisočletna madžarska oblast, ki se je začela nedolgo po Pribini in Koclju<sup>1</sup>, je v tem delu slovenskega prostora pustila svoje neizbrisne sledove. Generacije so to oblast sprejemale kot samoumevno, hkrati pa se je med ljudmi obdržal občutek slovanske samobitnosti.<sup>2</sup> Tisočletna madžarska oblastna prisotnost ni mogla izničiti slovanskega jezika, čeprav se je v teh dolgih stoletjih ta razvil v poseben slovenski dialekt, prepoln besed, vzeti iz hrvaškega, madžarskega in nemškega jezika. Če ne bi imeli v narodnozavednih ljudeh temeljev, ne bi mogli s svojo neprecenljivo kulturno in narodnostno dejavnostjo uspeti niti prekmurski pisci 18. in 19. stoletja.<sup>3</sup> Narodna trdoživost tega prebivalstva se je ohranila kljub neprestani "vendski politiki", pri čemer je reka Mura kot politična in naravna ovira med t.i. Ogrskimi Slovenci in matico predstavljala za ohranjanje slovenske samobitnosti zelo obremenjujoč faktor.

Konec prve svetovne vojne je v ta prostor zarezal z radikalnimi spremembami. Zmaga antantnih sil, kamor je spadala tudi novonastala Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev in hkrati poraz in razpad Avstro-Ogrske sta pogojevala zarisovanje novih meja. Tako je Pariška mirovna konferenca posegla tudi v ta prostor. S trianonsko pogodbo so zarisali severno in vzhodno mejo Prekmurja, medtem ko je bila zahodna v glavnem (razen radgonskega kota) že načrtana. Ni zaslediti, da bi k temu dogajanju šteli tudi takrat še vsaj deloma slovenske vasi okoli Jehnersdorfa<sup>4</sup>. Hkrati je z novo mejo bilo pretrgano stoletja dolgo sobivanje med porabskimi in prekmurskimi Slovenci, ki do tedaj take situacije niso poznali. Kako globoko je ta sprememba zarezala v samobitnost in kako zelo je pospešila asimilacijo in izginjanje slovenstva v Porabju, nam priča današnje stanje, ko dejansko kljub nekaterim ne zmeraj posrečenim in neverodostojnim poskusom bivše jugoslovanske in po letu 1991 slovenske oblasti za ohranjanje slovenstva lahko govorimo o zadnji fazi pred izginotjem in bo o Slovencih v Porabju vedela povedati le kaj več zgodovina.<sup>5</sup>

Leto 1919 je bilo za prekmurske in porabske Slovence prelomno. O dogodkih v tem letu je svoje bralce seznanjal tudi časopis Slovenec. Štajerski pokrajinski odbor Narodnega sveta je že septembra 1918 zahteval rešitev prekmurskega vprašanja. Formalno je to območje pripadalo ogrski polovici monarhije; mirovna konferenca je najprej reševala probleme avstrijske polovice in tako se Kraljevina SHS tega vprašanja še ni lotila. Ko pa je 22. marca 1919 svet ljudskih komisarjev Madžarsko oklical za sovjetsko republiko, je stopilo na dnevni red tudi to vprašanje in jugoslovanska delegacija je predstavila predlog za mejo: na severu reka Raba, potem vzhodno od St. Gotharda do vasi Krča in potem po razvodju med Ledavo in črto Krka – Ledava – Mura. Mirovna konferenca je ta predlog upoštevala in je že 26. maja 1919 soglašala s tem, da Jugoslavija dobi Prekmurje, vendar mora to biti prej osvobojeno "boljševiške nevarnosti". Tako je Jugoslavija v sklopu intervencionističnih sil začela v začetku avgusta zasedati Prekmurje. Ni pa svet četverice dovolil zasesti Porabja<sup>6</sup> in tako so mejo med njim in Prekmurjem začrtali po razvodnici med Rabo in Krko oziroma Muro.

Svoje bralce je časnik Slovenec o teh dogodkih seznanjal dokaj pogosto, čeprav razen z brodovi čez Muro slovenski prostor s Prekmurjem ni bil povezan in je bilo za njegovo bralstvo Prekmurje povsem nepoznan svet. Že januarja 1919 je prinesel novico o okrog tisoč madžarskih vojakih, ki so zadnje dni decembra 1918 pregnali hrvaške čete stotnika Jurišića in zasedli Mursko Soboto. Ta je s svojo "četo mornarjev" 29. decembra vrnil udarec in ogrsko vojaštvo je brez boja zbežalo na vzhod. Ljudstvo je Jurišićevo vojsko pozdravljalo kot rešitelje. Med drugim dopisnik sporoča, da "ljudstvo prekmursko, veren in nepopačen slovenski rod vzklika in joka veselo, da je oteto stoletnih verig ogrskega suženjstva". Toda že 7. januarja isti dopisnik sporoča, da je "celo Prekmurje zasedeno od Madžarov" in da je stotnik Jurišić padel, Madžari pa že "napadajo pri Radencih čez Muro".

18. januarja je iz Beograda v Trst prispela delegacija vlade Kraljevine SHS, od koder se je potem namenila v Pariz na mirovno konferenco. Odposlanstvo so sestavljali dr. Leon Tolgar, ministra Ninčić in Gavrilović, ravnatelj železnic Božo Vulović in narodni zastopnik Slavič. Hkrati so Madžari Prekmurcem ponujali avtonomijo, vendar dopisnik<sup>7</sup> poroča, da sta Matjaž Kuzma in njegov prijatelj iz Ljubljane "z velikim veseljem štela, kako je 5.000 Prekmurcev v Beltincih manifestiralo za Jugoslavijo". Madžari so očitno v januarju držali položaj trdno v rokah, saj so po vaseh iskali demonstrante in jih zapirali.

V tem času so se začeli nemško - madžarski napadi na Cmurek in Radgono. Že 23. marca, dva dni po prevratu na Madžarskem, Slovenec piše, da je Ogrska postala komunistična republika. Iz Rusije je prispelo na Madžarsko 70.000 madžarskih boljševikov, katerim je sledilo več drugih enot, in takoj so začeli izvajati nacionalizacijo in grobo nasilje. 27. marca so aretirali Karolyja, zaradi česar je antanta, kakor tudi zaradi zaplembe lastnine, ostro protestirala.

30. marca je dr. Tolgar v Parizu prebral ekspozice o Prekmurju. V njem je opredelil geografski pojem in narodnostno pripadnost ter predlagal mejo za Prekmurje: od Dolnjega Senika do Haromkosa in potem proti jugu do Domafölda in Krčice ob Mali Krki ter po razvodju med Krko in Ledavo do Lendave, medtem ko bi naj meja na zahodu tekla po dolini Dobre. Teritorialna komisija pod vodstvom Tardieuja, ki je zasedala 1. aprila, ni sprejela "dokončnega sklepa", predložena pa ji je bila "etnografska meja proti Madžarski"<sup>8</sup>

Ogri so si medtem poskušali pridobiti prebivalstvo na svojo stran. Ker je vladalo vsesplošno pomanjkanje, so jim dajali različne dobrine, največ žito, sladkor in petrolej. V Črenšovce se je pripeljal "znani madžaron nadporočnik Vilmoš Tkalec" in pozival župnika Klekla, naj za sovjetsko republiko zastavi svojo besedo, vendar ga je ta zavrnil, češ da je za avtonomijo Prekmurja in da naj o tem odloči mirovna konferenca. V tem času je prišlo v Murski Soboti med Slovenci in Madžari, kjer sta se "rdeča in bela garda" združili, do krvavih spopadov. Trije so bili mrtvi, osem pa je bilo ranjenih. Madžari so zaprli vse trgovine, saj so jih komunisti oplenili. Razglašene so bile izredne razmere in začelo je delovati hitro vojaško sodišče. Stanje se je sedaj še poslabšalo. Dopisnik poroča, da so komunisti z grožnjo s streljanjem zaplenili vse posojilnice, zlato, živež, obleke in druge dobrine in da je zavladata velika lakota. Na ljudi so tudi streljali in jih silili v Rdečo armado. Ta se je že zaradi pritiska antante začela mrzlično pripravljati na obrambo. Ljudje so morali pri Beltincih in v Hotizi kopati strelske jarke. 10. aprila je v Lendavi "boljševiška vojska propagirala boljševizem". Ob tem so zaplenili imetje Zichyja v Lendavi in Bathyanija na Tišini. Hvalili so se in kazali veliko denarja in naznanili, da gredo na pohod preko Jugoslavije v Italijo, kjer se bodo združili s "tamkajšnjim proletariatom". "Podivjane tolpe" so po vaseh ropale, vendar se jim je ponekod ljudstvo uprlo. V Lendavi so boljševiki obesili 10 ljudi, internirali so jih pa 30. Shode so priredili tudi v Beltincih, v Soboti, na Cankovi in v Gornji Lendavi (danes Grad), vendar pisec poroča, da shod ni nikjer uspel. Prekmurški zastopniki so poslali poročilo o stanju v Prekmurju v Beograd, vendar so naleteli na "gluha ušesa". Slovenec je takrat poročal, da so Madžari odvedli v internacijo "več tisoč Slovencev in Slovenk, slovenske vasi gorijo, ljudi pa pobijajo kot pse."

Zanimiv je zapis, v katerem "neki Prekmurec" piše, da boljševike vodi črenšovski zloglasni organist Viljem Tkalec, 24 let star nadporočnik, zagrizen madjaron. Grozodejstva, ki jih zganja s svojimi mornarji, so zverinska. Ropati se je naučil v Medjimurju, da bi pa tudi na zunaj pokazal svoj boljševiški duh, se je začel česati po boljševiško, to je, pustil si je rasti kar najdaljše lase in jih počesal na levo stran glave (desne strani se boljševiki bojijo). Vzel je ("vse je naše") avtomobil grofu Zichyju in se vozil po Prekmurju ... Priskrbel si je take dohodke, da je za to zvedela vlada v Budimpešti in odposlala vojake, da velikega boljševika zgrabijo. "Tisti Tkalec, ki je v tem pol leta bil madjarski nacionalec, socialni demokrat in boljševik, je naenkrat postal slovenski socialni demokrat. Razglasil je slovensko republiko, prosil za pomoč avstrijske Nemce in tudi Italijane. Dobil je strelivo in 50 vojakov Nemcev, pridružilo pa se mu je tudi 30 iz okolice Murske Sobotice. Pod grožnjo boljševikov je pobegnil v Gleichenberg z ugrabljenimi milijoni, zapeljano ljudstvo pa izročil madžarski narodni straži." Na koncu še pisec dodaja, da "Prekmurci želijo pod Jugoslavijo, vendar ne vejo, če jih ta mara." Od 7. do 12. maja se je v Ljutomeru pri Narodnem svetu za Prekmurje zbralo 506 ljudi z namenom organizirati odpor proti boljševikom. Narodni svet je zaprosil deželno vlado za orožje, vendar se je odgovor glasil, da za "vstajnike ni orožja". Narodni svet za Prekmurje je bil 14. maja razpuščen, ljudje pa so se razšli.

Potem ko je Svet peterice v Parizu sprejel sklep o vojni proti Beli Khunu in dovolil posredovanje Romunije, Češkoslovaške in Jugoslavije na Madžarskem, je hkrati tudi bilo predvideno, da s to intervencijo pride pod Jugoslavijo okoli 60.000 Slovanov in 20.000 Madžarov. Medtem so se boljševiki pripravljali na odhod. Začela se je selitev njihovih družin, za seboj so pa puščali razdejanje. Tako so v Radmožancih ustrelili tri ljudi in odgnali deset

bikov. Ljudi so silili v prodajo z denarjem brez vrednosti, "ki ga imajo velike količine". Zastopniki mesta Monošter so poslali k župniku Kleklu delegacijo, ki je zahtevala priključitev Porabja k Jugoslaviji. To izjavo so odposlali v Pariz.

1. avgusta je Bela Khun odstopil in Angleži so od Rabe krenili proti Budimpešti, 6. avgusta pa je francosko veleposlaništvo obvestilo vlado v Beogradu, da bo Prekmurje pripadlo Jugoslaviji in da ga lahko njene čete takoj zasedejo, sklep o tem pa je jugoslovanska vlada vojski izdala 12. avgusta. Ob osmi uri zjutraj je bila vojska že v Murski Soboti. Madžarska bela garda in boljševiska vojska sta položili orožje, opoldne pa so jugoslovanske enote prodrle do razmejitvene črte med Kraljevino SHS in Madžarsko. Vojsko iz Maribora je vodil preko Radgone podpolkovnik Uzorinac, ljubljanske enote so prišle v Prekmurje preko Ljutomera, iz Zagreba pa so prišli preko Murskega Središča. Ob Krki na Goričkem so se ob 11. uri vse enote združile. Odpora ni bilo, kljub temu pa je to bila zelo hitra vojaška akcija. Edini odpor je nudilo okoli 300 vojakov razpadajoče Tkalčeve vojske, ki se je umikala na severozahod. Kratek spopad se je vnel 15 km zahodno od Monoštra, kjer so boljševiski požgali tudi devet hiš. V Beltincih, Murski Soboti, Lendavi in na Bistrici so domačini novi vojski priredili dobrodošlico. Proti večeru je skupaj s predstavniki antante prispel v Murski Soboto tudi mariborski okrajni glavar dr. Lajnšic.

V Prekmurju se je začelo novo življenje. Konzervativci so ustanovili prekmurski Orel in prekmursko legijo, ki jo je pregledal tudi francoski general Reverdy. 17. avgusta je bilo v Beltincih slovesno zborovanje. Podpolkovnik Uzorinac je oblast izročil civilni upravi in jo predal Lajnšicu. Po slovesni maši so se zvrstili številni govorniki: poleg Uzorinca in Lajnšica še dr. Kovačič, ki je namenil pozdrav Wilsonu, župnik Klekl, poročnik kraljeve legije Pušenjak, Kukovec iz Ljutomera, domačin Balažic in Kirec, selezijanec iz Veržeja.

Stvar se je pa začela zopet zapletati, ker so Hrvatje zahtevali južni del Prekmurja. 27. avgusta so ga hrvaški finančni stražniki tudi zasedli. Dr. Lajnšic, ki je imel začasni sedež v Radgoni "v gostilnici Pri solncu pri Voglarju", je hitro ukrepal. 25. avgusta je potrdil stočlanski pokrajinski zbor za Prekmurje in objavil nastopno resolucijo, v kateri izraža vdanost regentu in zahvalo mirovni konferenci, zahteva enotnost Prekmurja ter odstranitev hrvaške uprave z lendavskega dela in priključitev Št. Gotharda k Prekmurju. To resolucijo so takoj poslali vladi v Beograd. Da bi zahteve podkrepili, je v Beograd odpotovala delegacija, ki so jo sestavljali beltinski kaplan Štefan Lejko, dr. Slavic, ki je prispel iz Pariza in Kukovec iz Ljutomera. 29. avgusta jih je v Jugoslovanskem klubu v Beogradu sprejel minister Pribičević in jim obljubil, da bo želje upošteval.

Svet peterice je presodil tudi o Radgoni. Ta bo skupaj z vasmi Spodna, žetinci, Dedonci, Slovenska gorica, Zenkovci, Stara vas, Nasova, Plitvice in Plitvički vrh<sup>9</sup> pripadla k Avstriji. Zaradi tega so 8. septembra bile v Radgoni demonstracije. Pohodniki, ki so nosili "trobojnice", so prišli do radgonskega mostu in tam zahtevali Radgono in slovenske vasi za Jugoslavijo. Govorniki so poudarili, da bo Prekmurje brez Radgone ostalo v "oni gospodarski stiski, v kateri so ga zapustili boljševiski". Proteste so podprli knjižnica, Izobraževalni klub, čitalnica, Orel in Sokol. Poudarili so, da v mestu živi le 111 Nemcev, od teh velika večina trgovcev, okoli 10.000 je pa Slovencev. V Parizu so bili dani predlogi, da naj bi tudi za Ljutomer in Ptuj bil izveden plebiscit. Te predloge je dal Tittani. Konferenca je ta predlog

zavrnila, Nemci pa so sporočili, da bodo privolili v "izgubo" Maribora, če dobijo desni breg cmureškega ozemlja in Radgono. Kljub številnim protestom je obveljal sklep iz 29. avgusta, da Radgono dobi Avstrija, ne pa tudi cmureškega ozemlja.

Življenje v Prekmurju je se je počasi umirjalo. Septembra je Orel organiziral svoje odseke v Beltincih in v Črenšovcih. Novine so ob tej priliki Orlu namenile veliko prostora. Na Bistricah sta se srečala črenšovski in ljutomerski odsek. Ljutomerčani so prispeli čez Muro z brodom pri Gornji Bistrici. Vse tri Bistrice so bile okrašene s slavoloki, bila je proslava, izvedli so telovadne vaje, glavna govornika pa sta bila Klekl in dr. Godina. Na Koroško so rojakom glede plebiscita poslali dobre želje.

Civilno prebivalstvo je čutilo veliko pomanjkanje. Slovenec je poročal, da dr. Lajnšic prodaja v Radgoni jabolka z vagonov po ceni od ene do tri krone. Ob izgubi železniške povezave s Špiljem je postala železniška povezava s Prekmurjem zelo aktualna. 21. septembra so se o tem vprašanju pogovarjali župani v Vizmelincih in so se zavzeli za železniško povezavo Pragersko - Čakovec - Središče in Ljutomer preko Beltincev v Mursko Soboto. 1. oktobra so v Murski Soboti odprli slovensko meščansko šolo. Ker se je širilo tolovajstvo, tihotapstvo in alkoholizem, so gostilne zapirali že zvečer ob devetih.

Po vsem Prekmurju so urade prevzele slovenske oblasti. Madžarski uradniki so odstopili, ker jim je madžarska vlada prepovedala priseči zvestobo Jugoslaviji. Tudi pošte so že začele poslovati v slovenskem jeziku, v Lendavi pa so odprli telefonsko centralo. Bile so izvedene volitve županov, vendar so večinoma po vsem Prekmurju ostali prejšnji. Med Mursko Soboto in Radgono so odprli avtomobilsko povezavo, ki je omogočala prevoz do 15 ljudi naenkrat. Začeli so razpravljati o nujni izgradnji mostov čez Muro pri Petanjcih in pri Dokležovju.

2. oktobra je bil v Murski Soboti v hotelu Dobraj sklic drugega prekmurskega sosveta. Udeležilo se ga je 60 članov. Prišel je tudi poverjenik za civilna vprašanja Albin Prepeluh. Po pozdravnem nagovoru dr. Lajnšica so sklenili, da je potrebno preveriti zanesljivost vseh županov in madžarsko usmerjene ter hujskače odstraniti in da Prekmurje ostane ena upravna enota s civilnim komisariatom v Murski Soboti. Zaradi oddaljenosti so v Lendavi postavili za komisarjevega namestnika dr. Kočarja, mesečno enkrat pa naj bi izpostava komisariata delovala na Cankovi in v Kančevcih na Goričkem. Vse prejšnje notarje so odstranili, rojstne, poročne in mrliške knjige pa so začele voditi katoliške, evangeličanske in židovske verske skupnosti. Poroke so se morale odslej sklepati v cerkvenih institucijah, glede na veroizpoved prebivalstva. Vodja komisije za šolstvo nadučitelj Cvetko iz Veržeja je v svojem poročilu navedel, da v Prekmurju delujeta dve meščanski in 89 ljudskih šol. Ljudske šole so konfesionalne in sicer evangeličanske in katoliške, potem državne in v Lendavi židovska. Šolstvo je organizirano v 177 razredih, v katerih je 13.400 učencev. Cvetko je tudi navedel, da so šolska poslopja večinoma v dobrem stanju, potrebna so pa popravila, ker je v njih povečini bila med vojno nastanjena vojska. Na območjih, kjer prebivajo večinsko Madžari, je pouk dvojezičen, sicer pa v veliki večini prekmurskih šol poteka pouk v slovenščini. Nekateri govorniki so zahtevali, da se v šolah poučuje tudi v prekmurščini in iz knjig, ki bi bile napisane v prekmurščini. Na sosvetu so sklenili, da madžarske učitelje, ki ne vedo narečnega jezika, teh je takrat bilo okoli 70, naj višji svet odslovi. Ugotovili so, da manjka okoli 100 učiteljev. Sklenili so, da v Murski Soboti ustanovijo gimnazijo in da se tam

pouk začne 1. novembra. Govorili so o povezavi Prekmurja z matico. Ta je posebej problematična pozimi, ko je povezava z brodovi večinoma onemogočena. Zato so sklenili, da bodo od oblasti zahtevali gradnjo železniškega mostu čez Muro pri Veržeju in izvolili železniški odbor. Dr. Kukovec je vztrajal, da je treba narediti še cestne mostove čez Muro pri Radencih, Veržeju in pri Moti. Glede preskrbe so poročali, da je v skladiščih na Cankovi, v Murski Soboti in v Lendavi dovolj moke, soli in masti, da pa še ni mogoče dobiti sladkorja in tobaka, za kar so prosili komisarja Prepeluha. Delegati so predlagali odvzem grofovske zemlje, nakar so sprejeli začasno odredbo, da naj grofje razpolagajo le s toliko zemlje, koliko so jih grofovska posestva sposobna sama obdelati, ostala zemlja pa se naj ljudem dá v najem. Tudi cerkvena ureditev se je začela spreminjati. Sombotelska škofija je ustanovila začasni vikariat za Prekmurje, vendar so Madžari postavili za vikarja dva huda madžarona: v Murski Soboti je postal vikar Ivan Slepec<sup>10</sup>, sicer tamkajšnji dekan, v Lendavi pa Florian Straus.

Kljub različnim težavam se je življenje v Prekmurju začelo počasi normalizirati. Dopisnik poroča o težavah z madžarskim prebivalstvom, najbolj na "latifundiji Esterhazija". Tudi mline so le počasi usposabljali za delovanje, ker so boljševiki iz njih pokradli jermenje. Prvi slovenski napis je postavil na svoji restavraciji v Murski Soboti Josip Benko<sup>11</sup>. Iz Murske Sobote je v Šalovce začela voziti železnica, vendar je zaradi pomanjkanja slovenskih železničarjev promet potekal dokaj neredno. Trgovcem so oblasti naročile, naj sledijo vzoru Josipa Benka in na svoje lokale obesijo slovenske napise. Začeli so prodajati že tudi tobak, kar je razmere v pokrajini dodatno umirjalo. Zaradi pomanjkanja slovenskih učiteljev v ljudskih šolah so poučevali večinoma gimnazijski abiturienti, ki so naredili učiteljski tečaj v Ljubljani. Kljub temu je ob koncu leta 1919 bilo v Prekmurju le 53 slovenskih učiteljev domačinov.

Pregled prispevkov o Prekmurju v časniku Slovenec iz leta 1919 že raziskane dogodke potrjuje, le o vprašanju sovjetske oblasti se zapisi med seboj v posameznih delih zelo razlikujejo. Medtem ko predvsem časnik Slovenec, pa tudi Slavičev zbornik Naše Prekmurje to obdobje opisujejo za prekmurske ljudi kot pogubno, kar podkrepijo s številnimi podatki in navedki, drugi prikažejo le drugi del tega obdobja ali t.i. čas Mörske republike, ki ga opišejo kot pogumno in narodnozavedno dejanje. Tako Miroslav Kokolj in Bela Horvat pišeta, da ljudje "v tej pokrajini ... proletarske revolucije skoraj niso čutili"<sup>12</sup>, Slovenec pa navaja, da so boljševiki ropali in izvajali nad ljudmi strahovlado. Tudi glede odnosa direktorijuma<sup>13</sup> do lastnine se zapisi v Slovincu in že obstoječi literaturi med seboj razlikujejo. Slovenec navaja, da je sovjetska oblast razlastila vse večje lastnike in župnije in da so se s prevzetim imetjem okoristili predvsem novi oblastniki, medtem ko literatura navaja, da razen razlastitev veleposestev drugih tovrstnih ukrepov ni bilo. Slovenec je Vilmoša Tkalca opisal kot povzpethneža, ki se je ob priliki novonastalih dogodkov predvsem osebno okoristil in ga je prikazal kot politično neizdelano osebnost, od madžarona in konzervativca do boljševika in potem socialdemokrata in zagovornika slovenstva - kakor je pač zanj najbolje kazalo. Obstoječa literatura ga opisuje kot socialdemokrata, ki se zavzema za slovenski jezik, potem pa, ko revolucija zaide v krizo, kot nasprotnika revolucionarne oblasti. Slovenec navaja, da je Tkalec to postal šele potem, ko je za uspešen nastop revolucionarne oblasti postal moteč in za preobrat navaja naslednji razlog: Tkalec je revolucijo izvajal na tako grob način in se je tako očitno okoriščal z odvzeto tujo lastnino, da je to škodilo ugledu revolucionarne oblasti, zato se ga je ta po hitrem postopku znebila. To posredno potrjuje tudi literatura, ko govori,

da so boljševiki le težka pridobivali pristaše in so medse sprejeli kogarkoli, kot edini razlog za to pa navaja propagandni vpliv duhovščine. To je bilo sicer res, vsekakor pa glede na dogodke za neuspešnost boljševiške oblasti med ljudmi to ni bil edini razlog. Novi oblastniki so najbolj trdno oporo v začetku prevzemanja oblasti našli v slovenskem učiteljstvu, ki je novi oblasti takoj priseglo zvestobo. Razmere so se tako po kratkotrajni revolucionarni oblasti, ki niti ni imela časa, da bi kakšen sistemski ukrep zares izvedla, kmalu obrnile v prid utrjevanja jugoslovanske oblasti.

- 
- 1 Matija Slavič, Naše Prekmurje, Pomurska založba, Murska Sobota 1999, str. 18 - 20. V besedilu z naslovom Panonski Slovenci je Slavič zapisal, da je po Kocljevi smrti "zaradi nemškega vpliva izginilo slovensko bogoslužje in uničena je bila tudi politična samostojnost panonskih Slovencev" in da so "ogrskim panonskim Slovincem zagospodovali najprej Nemci, potem pa Madžari". Zbrane razprave je uredil Viktor Vrbnjak.
  - 2 Prekmurje na obrobju ali v stičišču, Zbornik Pokrajinskega muzeja v Murski Soboti, Murska Sobota 2000, str. 155 - 166. O tem govori prispevek Psihološka podoba panonskega človeka avtorja Janeza Museka.
  - 3 Matija Slavič, Naše Prekmurje, Pomurska založba, Murska Sobota 1999, str. 25 - 29.
  - 4 Ivan Selan in Marko Tjervnik, Turistični zemljevid Slovenije, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1983. Na tej karti so navedena poleg nemških imen tudi slovenska in sicer: Jenersdorf (ženavci), Mogersdorf (Modlinci), Neumarkt (Stankovci), Windisch Minihof (Suhi mlin), Oberdrosen (Straža) in Neuhaus (Dobra). S Tromejnika pri Kuzmi vodi pot v dolino v vas Tauka, ki ji Prekmurci, živeči ob meji, še danes rečejo Toka. Med temi vasmi sta tudi slovensko zveneči imeni za vasi Gritsch in St. Martin.
  - 5 Slovenska samouprava, organizacije, radio, časopis in podpora iz matice obstajajo in so se okrepili z nastankom Republike Slovenije, vendar je očitno, da so zaradi vse bolj pretkane madžarske asimilacijske politike in kljub dobrim meddržavnim odnosom ti poskusi zmeraj bolj jalovi. Vse manj je slovensko govorečih družin, šole skorajda več nimajo slovenskih učiteljev, slovenščina iz edine prave dvojezične šole izginja in se v njej učenci pogovarjajo izključno madžarski (razen pri predmetu slovenskega jezika), rezultat mešanih porok je v prid madžarskemu jeziku, slovensko bogoslužje in verouk v še edini slovenski cerkvi na Gorenjem Seniku (Felsőszőlő) potekata v večji meri v madžarskem jeziku itd. Koliko je formalizma in koliko pristnega prizadevanja poklicanih in plačanih akterjev za ohranjanje slovenstva v Porabju, je prepuščeno v presojo vsakemu posamezniku.
  - 6 Zgodovina Slovencev, Cankarjeva založba, Ljubljana, str. 619.
  - 7 Ta dopisnik je bil beltinski župnik Štefan Kúhar (1887-1922), Slavičev informator.
  - 8 Na Carte ethnographique de Prekomurje, ki jo je izdal in komisiji predložil Slavič, je radgonski kot označen kot slovensko (Yugoslaves) ozemlje, medtem ko je območje Jenersdorfa, pa tudi danes slovenske vasi Ocinje, Kramarovci in Fikšinci (te vasi so Nemci tudi po 16. aprilu 1941 zadžali), opredeljene kot nemške (Allemands).
  - 9 Vasi Spodna (Unterpurkla), žetinci (Sicheldorf), Dedonci (Dedenitz), Slovenska gorica (Goritz b. Radkersburg) in Stara vas (Altdörfel) so pripadle Avstriji, druge našete pa k Jugoslaviji.
  - 10 Miroslav Kokolj - Bela Horvat, Prekmursko šolstvo, str. 237, Pomurska založba, Murska Sobota 1977. Avtorja Slepčevo madžaronsko usmerjenost potrjujeta z njegovim vzklikom iz govora na shodu ob 25. obletnici VMKE v Murski Soboti: "Mi smo dobri Madžari! Proč od Avstrije, proč od Slavije, proč od Hrvatske. Naj živi neodvisna Madžarska!"
  - 11 Branko Žunec, Josip Benko - mit in resničnost, Franc-Franc, Murska Sobota 1993, str. 20.
  - 12 Miroslav Kokolj - Bela Horvat, Prekmursko šolstvo, str. 289, Pomurska založba, Murska Sobota 1977.
  - 13 Razglas o ustanovitvi Slovenske krajine so podpisali dr. Samu Ritscher, József Füleki, Šandor Černjavič in Vilmoš Tkalec. Direktorium je bil izvršni odbor nove oblasti.

#### Literatura:

1. Momčilo Zečević, Na zgodovinski prelomnici, Založba Obzorja, Maribor 1986
2. Zgodovina Slovencev, Cankarjeva založba, Ljubljana 1979
3. Svetovna zgodovina, Cankarjeva založba 1976

4. Prekmurje na obrobju ali v stičišču evropskih komunikacij, Zbornik soboškega muzeja, Murska Sobota 1999
5. Matija Slavič, Naše Prekmurje, Pomurska založba, Murska Sobota 1999
6. Miroslav Kokolj - Bela Horvat, Prekmursko šolstvo od začetka reformacije do zloma nacizma, Pomurska založba, Murska Sobota 1977
7. Zbornik soboškega muzeja, Pokrajinski muzej Murska Sobota, Murska Sobota 1990
8. Atlas Slovenije, Mladinska knjiga, Ljubljana 1985